

Huwelijksconflicten vanuit de praktijk*

DOOR MEVROUW B. M. VAN OORT-WEGELIN

Het is in de praktijk van het dagelijks leven een opvallend verschijnsel, dat huwelijksmoeilikheden van een echtpaar meestal onmiddellijk de volle belangstelling krijgen van alle mensen uit hun omgeving, die er van te horen krijgen. Het lijkt of huwelijksverhoudingen en ziekten de dingen zijn, die op vrijwel iedereen een fascinerende invloed uitoefenen.

Enigermate is dat misschien ook wel te verklaren. Ziekte is in principe altijd een maning van de dood. Ons lichaam is kwetsbaar en sterfelijk; ziekte herinnert ons eraan, dat de dood eenmaal komen zal. Het breed uitmeten van allerlei ziekteverschijnselen, zoals dat in elke dokterswachtkamer geschiedt, het aanknopen van sociale relaties als men weet dat er in een gezin een ernstige zieke is, het heenstappen over persoonlijke veten als een van beide partijen ziek ligt, dit alles lijkt iets in zich te hebben van het mysterium tremendum, het afschrikwekkende en tegelijk fascinerende van het omineuze. Allerlei regels en beweegredenen van het gewone dagelijks leven worden dan opzij geschoven. Het gaat nu immers om leven en dood!

Ditzelfde lijkt mij ook bij de belangstelling voor huwelijksconflicten een rol te spelen. Zoals ziekte de aandacht richt op het einde van het leven, zo betekent het huwelijk in zijn seksuele verbondenheid het begin van het leven. In de seksuele daad wordt door man en vrouw samen het nieuwe leven gewekt en door het huwelijk, als geordende permanente relatie, wordt dat nieuwe leven gevoed en beschermd tot het sterk genoeg is om zich zelfstandig te handhaven. Bedreiging van het huwelijk betekent dus ook bedreiging van het leven. Losgeslagen seksualiteit wordt gevoeld als een chaotische drift, waardoor wel leven kan worden gewekt, maar leven, dat in de chaos weer aan de ondergang prijs zal worden gegeven zonder tot bloei te kunnen komen. Precies als bij ziekte zien wij in de praktijk dus de heftige belangstelling, die haast de vorm van ongezonde nieuwsgierigheid kan hebben; het getroffen stilstaan bij het vernemen dat iemand in huwelijksmoeilikheden verkeert; de behoefte om daarbij actief te gaan helpen uit overweging dat aller krachten moeten worden ingespannen om de moeilijkheden uit de weg te ruimen.

Bij bemoeiingen, die zozeer worden ingegeven door de eigen betrokkenheid op leven en dood, spreekt het haast vanzelf, dat de kans groot is dat in die bemoeiing dan ook meer het eigen systeem

van de adviseur doorklinkt dan het reële hulpmiddel dat voor de betrokkenen op zijn plaats is. Op ons Bureau voor Levensmoeilikheden horen wij bij de aanmelding vaak een verhaal van de volgende strekking: „Mijn man heeft een verhouding met een ander en ik weet niet wat ik er mee aan moet. Mijn moeder zegt: zo zijn de mannen; mijn buurvrouw zegt: ik zou naar die vrouw toegaan en haar eens flink de waarheid zeggen; de dokter zegt: wacht maar af, hij komt vanzelf wel weer bij je terug; mijn vriendin zegt: ik zou het nooit nemen, ik zat zó bij een advocaat; de predikant zegt: scheiden is het laatste wat u doen moet en mijn vader zegt: ik heb je wel gewaarschuwd dat die vent niet zou deugen, nu zie je het zelf en nu is het te laat. En ik ben toch al zo zenuwachtig sinds ik het gemerkt heb en iedereen zegt wat anders, daar word ik steeds zenuwachtiger van. Wat moet ik nu doen?”

Dit is derhalve het eerste punt wat mij in de praktijk van veel belang voorkomt: er is een neiging op allerlei niveau om mensen, die huwelijksconflicten hebben, spontaan van advies te dienen. Het advies wordt dan vaak veel meer bepaald door wat de adviseur in kwestie zelf in eigen huwelijk zou doen of wensen, dan door wat in het bewuste probleem-huwelijk mogelijk en wenselijk is; en het wordt hals over kop gegeven vanuit het gevoel, dat voor datgene, wat een levensbedreiging inhoudt, onmiddellijk eerste hulp moet worden verleend.

Als tweede punt in verband met huwelijksconflicten in de praktijk wil ik noemen: de wisselwerking tussen de echtgenoten, of, met andere woorden: de schuldvraag bij de mislukking.

In elke relatie tussen twee mensen is er een wisselwerking van gevoelens, waardoor de een voortdurend de ander beïnvloedt. Het is een ervaring, die u allen kent, dat u zich met de ene mens dadelijk prettig en op uw gemak voelt, terwijl een ander u het gevoel geeft dat u uzelf niet kunt zijn, waardoor u dan geremd of onhandig of agressief voor de dag komt. U bent dezelfde mens in beide situaties, maar u wordt door verschillende mensen op verschillende wijze beïnvloed, waardoor uw eigen gedrag ook verschillend kan uitvallen. Zo merken wij soms ook, dat ons eigen optreden op onze medemensen een invloed kan uitoefenen, die we helemaal niet met opzet beogen, maar die we blijkbaar onbewust hebben bewerkstelligd. Wij weten dus, hoe gevoelens over en weer gaan en op de wederzijdse handelwijze van invloed kunnen zijn.

Datzelfde gebeurt herhaaldelijk in de huwelijksverhouding, zowel in positieve als in negatieve zin. Een mens begint zijn huwelijk vanuit een positieve

* Voordracht, gehouden op de Boerhaave-cursus „Conflicten in en van het huwelijksleven”, te Leiden, april 1962.

gevoelsverwachting. Tijdens de verlovingsstijd zien wij zelfs een vertekening in positieve richting van alle gedragingen. Maar zijn de wittebroodsweken voorbij, dan komen de minder prettige kanten onvermijdelijk ook naar voren. Daardoor ontstaat een gevoel van teleurstelling en van boosheid, dat de ander eigenschappen heeft en dingen doet, die wij niet hoog kunnen waarderen. En dan is het de vraag, wat er met die gevoelens van teleurstelling en boosheid wordt gedaan. Dat zij opkomen is onvermijdelijk en normaal; ze worden opgeroepen door het gewone alledaagse gedrag van de ander. Maar veel mensen krijgen huwelijksproblemen, omdat die gevoelens zonder meer worden geventileerd via tegenactie. Op die wijze ontstaat soms een steeds groeiende berg van ruzies en krenkingen over en weer, waarbij men bij elkaar voortdurend de negatieve kanten stimuleert. Wanneer in die keten van reacties een van beiden op een gegeven moment komt tot een gedrag, dat notoir fout wordt geacht, heeft die echtgenoot in het oog van de buitenwereld de schuld. Maar waar is eigenlijk de schuld, wanneer begon er schuld te zijn?

Veel moeilijker wordt het nog als de negatieve gevoelens niet openlijk worden geventileerd maar ook innerlijk niet erkend en dus verdrongen. De wraak wordt dan vaak onbewust en veel subtieler uitgeoefend. We kennen maar al te goed die huwelijken, waarin de ene partner voortdurend de boosdoener, maar de ander steeds de hoogstaande, vergiffenis schenkende, onaantastbare is. Voor de buitenwereld is er dan geen twijfel mogelijk: de boosdoener heeft alle schuld. Maar het blijft diep verborgen hoe de ogenschijnlijk onschuldige door eigen houding de ander steeds drijft tot zijn wangedrag. Ik denk daarbij aan de frigide vrouw, die de kleinste onenigheid gebruikte om haar man seksueel af te wijzen onder de eerlijk gemeende argumentatie, dat seksueel contact alleen is geoorloofd bij een bijzonder hoog gestemde geestelijke eenheid. Zij beseft niet, dat ze haar man eigenlijk kwalijk nam, dat hij seksueel contact met haar wenste en zij gaf hem op deze wijze steeds het gevoel, dat hij een laagstaande bruto was. Haar eigen gedrag deed hem gemakkelijk openstaan voor contact met een ander.

Ik meen derhalve dat de wisselwerking tussen de echtgenoten bij ernstige huwelijksconflicten vrijwel onmogelijk maakt, dat de schuld van de ellende aan één kant zou liggen.

Een derde punt, dat ik als belangrijk wil noemen, is de zwakke plek in een huwelijk. Zoals de ene mens gevoelig is voor neusverkoudheid en de ander voor ingewandstoornissen, zo is er ook voor ieder mens de zwakke plek in zijn huwelijk. Wordt zijn huwelijk op dat punt getroffen, dan weet hij er geen raad meer mee en heeft hij het gevoel dat er een onherstelbare breuk is gekomen. We zijn daarom in de praktijk in het geheel niet gelukkig met onze echtscheidingswetgeving, die het overspel als de vrijwel enige onherstelbare breuk in een huwelijk poneert. Wanneer men vrijwel alleen op overspel echtscheiding kan krijgen, moet dat betekenen, dat

de wetgever overtuigd is, dat een huwelijk zich speciaal na gepleegd overspel niet zou kunnen herstellen. In de praktijk zijn er echter talloze huwelijken, waarin het overspel geen onherstelbaar leed veroorzaakt. Daar tegenover kunnen er allerlei andere dingen zijn, die wel het gevoel van onherstelbaar oproepen.

Als voorbeeld noem ik het verhaal van een vrouw, die op ons bureau komt vertellen, dat haar huwelijk nooit volmaakt is geweest. Haar man is vertegenwoordiger, dus altijd bij de weg. Zij weet, dat hij van tijd tot tijd hier of daar wel eens een vriendinnetje heeft gehad, maar dat heeft zij nooit overkomelijk gevonden. Bij zijn beroep is de verleiding groot, en zij weet dat het altijd wel weer overgaat. Als hij thuis een goede man en vader is, kan zij over zo iets wel heen stappen. Maar nu heeft hij de laatste maanden telkens geld achtergehouden, waardoor het gezin dus tekort komt. En dat verdraagt zij niet, nu weet zij niet meer wat ze met hem aanmoet!

Een andere vrouw komt met een soortgelijk verhaal. Haar huwelijk is altijd moeilijk geweest, doordat haar man drinkt. Dat heeft altijd geld gekost, en zij heeft dus heel wat financiële puzzels moeten oplossen. Maar zij weet hoe hij is en zij heeft zich altijd wel kunnen redden. Maar nu heeft ze vorige week gemerkt dat hij contact heeft met een andere vrouw. Dat verdraagt zij niet, nu weet zij niet meer wat ze met hem aanmoet!

Er zijn, wanneer mensen uit elkaar gaan, niet alleen talloze redenen, die van buitenaf bezien maar onbelangrijke en oppervlakkige motieven schijnen te zijn, zoals bij jonggehuwden soms ruzies over het eten voor de vrouw aanleiding kunnen zijn haar spullen te pakken en weg te lopen. Er zijn evenzeer huwelijken, waarin afschuwelijke dingen gebeuren en waarin men amper overweegt om uit elkaar te gaan. Ik denk aan gezinnen, waarin de man een incestueuze verhouding met een dochter blijkt te hebben en daarvoor door de rechter tot gevangenisstraf wordt veroordeeld. Vanuit de Kinderbescherming wordt de vrouw dan vaak voor de keuze gesteld tussen scheiden van de man of uithuisplaatsing van het meisje tegen dat vader weer thuis komt. Niet zelden is dat voor de vrouw geen acceptabel alternatief. Formeel wordt dan vaak de scheiding voltrokken, maar door de achterdeur laat de vrouw de man weer binnen, omdat zij hem niet misse wil.

U zult misschien zeggen: dat is dan een ziekelijke huwelijksverhouding. Dat zal ik niet ontkennen. Maar al hebben mensen ziekelijke trekken in hun persoonlijkheid, zij trouwen er even goed om en hun huwelijk kan dan ook ziekelijke trekken hebben. Wij zullen niet wensen dat geestelijke gezondheid een wettelijke voorwaarde voor het sluiten van een huwelijk zou worden. Waar liggen dan de grenzen, wie zou dat moeten beoordelen, waar komen we dan uit? Maar dan moeten wij ook accepteren dat een huwelijk de kwaliteiten en de gebreken heeft van de beide echtgenoten, die deze verbintenis zijn aangegaan en dat er dus zoveel soorten van huwelijken zijn als er mensen zijn. Psychisch gezonde mensen, die na het overlijden van de echtgenoot later een tweede huwelijk sloten, horen wij vaak verklaren, dat hun tweede huwelijk een heel andere

zaak is dan hun eerste. Niet beter of slechter, maar eenvoudig anders, omdat de huwelijkspartner nu een ander is. In deze positieve vorm accepteren wij gemakkelijker, dat de bevrediging en de problemen, die een huwelijk kan brengen, ten nauwste samenhangen met wat de beide echtgenoten in dat huwelijk inbrengen en van dat huwelijk verwachten. Alle boeken, lezingen en artikelen over *de waarde en de inhoud van het huwelijk ten spijt!*

Om nu deze drie punten nog wat te verduidelijken zal ik u in het kort iets vertellen van de wijze waarop wij bij een Bureau voor Levens- en Gezinsmoeilijkheden de huwelijksmoeilijkheden ten aanzien van genoemde punten aanpakken.

1 Het eerste punt was dus, dat er bij geconstateerde huwelijksconflicten op allerlei niveau een neiging bestaat om hals over kop advies te gaan geven en dat de betrokkenen daardoor vaak in steeds grotere verwarring komen.

Als iemand met de wanhoopsvraag: „Wat moet ik nu toch doen?” op ons bureau komt, beginnen wij te zeggen dat we dat niet weten. We werken dat dan verder uit, dat wij veronderstellen, dat er aan zijn situatie wel iets te verbeteren zal zijn, maar dat zijn probleem dus juist is, dat hij zijn eigen rol daarin niet kan bepalen. Dat het in zo'n precaire situatie ook heel moeilijk kan zijn om de eigen houding te vinden en dat onze hulp dus kan bestaan in het helpen uitzoeken wat hij het beste doen kan. Dat wij hem daarvoor eerst beter moeten leren kennen en wat meer moeten weten over zijn gezin, om zo goed mogelijk te begrijpen hoe deze situatie zo is geworden en hoe het nu precies is, en dat wij dan met hem samen zullen kunnen uitvinden wat hij het beste doen kan om het weer in orde te krijgen. Met andere woorden, wij leggen uit dat er eerst onderzoek nodig is voordat er hulpverlening kan komen.

Voor de betrokkene werkt dit meestal bijzonder kalmerend. In de eerste plaats wordt zijn huwelijk erkend als een intiem-persoonlijke zaak, waar een ander zo maar geen oordeel over kan hebben. Er wordt dus uitgegaan van de innerlijke waarde van een band, waarvan het echtpaar alleen zelf weet heeft. In de tweede plaats wordt zijn huwelijk gezien als een dynamische levensbeweging, die een verkeerde richting uitging, maar door een bepaalde gedragswijze geleidelijk aan weer in de goede richting kan komen. Daarmee wordt het paniekgevoel van „help mij, of ik verdrink” weggenomen. In de derde plaats wordt zijn gevoel van eigen waarde, dat door de slechte huwelijksverhouding meestal erg is aangetast, onmiddellijk gesteund. Immers, wij beoordelen zijn situatie als moeilijk en weten zo maar niet wat daarin moet gebeuren. Het is dus ook niet minderwaardig dat hij het zelf niet meer weet.

2 Het tweede punt was de wisselwerking tussen de echtgenoten in het huwelijk, waardoor de schuld-vraag zeer precair wordt.

Veel mensen komen op ons bureau met de klacht over de ander, die zich zo misdraagt, dat er met

hem niet meer te leven valt. Het komt vaak voor, dat iemand temidden van al die beschuldigingen aan het adres van de ander terloops de opmerking maakt: „Er zal aan mij ook wel wat mankeren” of „Ik zal ook wel fouten maken”. Hoe klein die opmerking soms ook is, wij knopen daar altijd onmiddellijk aan vast en antwoorden dat wij dat ook wel denken. Wij werken dat ook verder uit: dat het bij zo'n slechte verhouding nu eenmaal altijd zo is, dat men bij elkaar de verkeerde kanten naar voren haalt en dat wij het dus vanzelfsprekend vinden, dat hij vaak dingen is gaan doen, waarvan hij achteraf dacht: dat had ik nu ook niet moeten doen. Dat het daarom ook zo moeilijk wordt om nog te weten wat men doen moet, omdat men elkaar steeds uitdaagt om het verkeerde te doen.

Wij waken er dus zorgvuldig voor om partij te gaan trekken. De haastige adviseur gaat zich onbewust altijd met één van de echtgenoten identificeren en dan heeft de ander dus de schuld. Wanneer wij al te grif met de klager eens zouden zijn, dat er met de echtgenoot niet te leven is, gaat hij zich schuldig voelen, omdat zijn eigen geweten hem niet vrij uit laat gaan en dan wordt een open gesprek tussen de cliënt en de maatschappelijk werker belemmerd.

Menigeen heeft aan het eind van de hulpverlening tegen ons gezegd: „Ik vond het zo prettig, dat u in het begin dadelijk zei, dat ik ook fouten zou hebben gemaakt; want mijn familie stond altijd helemaal aan mijn kant en dat vond ik tegenover mijn man zo oneerlijk.”

3 Het laatste punt was de grote variatie in huwelijksvormen en huwelijksverwachtingen.

Tijdens de onderzoeksgesprekken gaan wij uitvoerig na uit welk soort gezinnen de beide echtgenoten komen. Een mens krijgt zijn eerste beeld van wat een huwelijk is nu eenmaal thuis van zijn ouders mee. Wij zien daardoor vaak, dat men geheel argeeloos het huwelijk ingaat met de verwachting, dat het zo zal zijn als het bij de ouders was, bijvoorbeeld ten aanzien van de vraag wie de leidende rol in huis hoort te hebben, welke seksuele eisen al of niet mogen worden gesteld, de graad van kameradschap, die er tussen man en vrouw hoort te bestaan.

Sommigen wensen voor zichzelf nadrukkelijk het tegendeel van wat zij thuis hebben gezien. Weer anderen komen langs een omweg daarbij op de duur weer precies in het spoor van hun ouders terecht. De moeilijkheden beginnen dan vaak door de verschillende verwachtingen, waarmee beiden hun huwelijk zijn begonnen.

Een voorbeeld hiervan moge volgen: een vrouw verwacht van haar man, dat hij haar beschermer en haar leidsman zal zijn en veel begrip voor haar zal hebben zoals zij dat van haar vader gewend is geweest. Ze voelt zich daardoor aangetrokken tot een man die negen jaar ouder is dan zijzelf en die met principes en levenservaring te koop loopt. Als zij eenmaal getrouwd is, gaat zij merken, dat hij eerder autoritair is dan dat hij veel begrip voor haar kan opbrengen, dat zijn principes door hemzelf slecht worden nageleefd en dat zijn zogenaamde

levenservaring meer bestaat uit negatieve kritiek op anderen dan uit werkelijke rijpheid. De man verwacht van zijn vrouw, dat zij tegen hem zal opzien en hem trouw zal verzorgen, zoals hij zijn weinig capabele moeder altijd heeft zien doen. Hij wordt daardoor aangetrokken door deze jongere, onvolwassen vrouw, die een appèl doet op zijn flink-zijn, dat hij uiterlijk wel, maar innerlijk helemaal niet kan opbrengen. Maar als hij eenmaal getrouwd is, gaat hij ervaren, dat zijn vrouw lang niet achterlijk is, veel dingen sneller doorziet dan hijzelf en hem lelijk in de kou laat staan als hij aan haar verwachtingen niet beantwoordt. Geen wonder dat deze mensen zich door elkaar bedreigd gingen voelen en na enige jaren in een krampachtige verdedigingshouding tegenover elkaar stonden. Wanneer dan in de hulpverlening de goede relatie met de maatschappelijk werker een tegenwicht gaat vormen tegen het gevoel bedreigd te worden, kan het gelukken het verwachtingspatroon van ieder wat minder stringent te maken en het gedrag wat minder reactief. De onderlinge verhouding verbetert dan aanmerkelijk, terwijl dit huwelijk toch zijn typische vorm en inhoud bewaart, die door deze twee mensen wordt bepaald.

Samenvattend zou ik ten aanzien van huwelijks-

conflicten in de praktijk dus de volgende stellingen willen poneren:

1 Elke huwelijksverhouding tussen twee mensen is eigensoortig en wordt voor een groot deel bepaald door de persoonlijkheidsstructuur en de verwachtingen, die ieder van deze mensen in het huwelijk meebrengen.

2 Normatief is een bepaalde huwelijksverhouding vergelijkbaar met andere huwelijken naar de criteria van gezondheid en ethiek, maar voor de hulpverlening bij conflicten is normatieve vergelijking nutteloos en zelfs belemmerend.

3 Op grond van de wisselwerking tussen de echtgenoten ligt de schuld bij conflicten altijd aan beide kanten. Bij de hulpverlening moet de schuld derhalve als een schakel in de keten van oorzaak en gevolg, maar niet als een grondoorzaak worden aangemerkt.

*Gynaecologische aspecten van huwelijksconflicten **

DOOR PROF. DR A. J. M. HOLMER TE LEIDEN

Deze Boerhaave-cursus is een gevolg van het feit dat men in de laatste decennia steeds meer is gaan inzien dat het milieu extérieur (in casu sociale omstandigheden) van betekenis is bij het ontstaan van ziekten. De psychosomatiek staat tegenwoordig evenzeer in het middelpunt van de belangstelling als drie tot vier decennia geleden de leer van constitutie en habitus. Als gevolg van deze belangstelling voor de invloed van de psyche op de functie en de zo vaak daarmee gecorreleerde bouw van organen en weefsels bezien wij tegenwoordig aandoeningen als vaginismus, dyspareunie, hyperemesis gravidarum en pelycopathie (veneuze bekkenhyperemie, vascular congestion and hyperemia, pelvic congestion and fibrosis syndrome, parametropathia spastica) fundamenteel anders dan dertig jaren geleden.

Natuurlijk is het altijd nodig de ziekelijke toestand van de organen te analyseren, voordat de ziekte als „psychogeen” wordt beschouwd en de patiënt aan een psychologisch onderzoek en aan psychotherapie wordt onderworpen. Men ontgaat dan het gevaar alles op psychische oorzaken te schuiven. Helaas zijn de verschijnselen van psychogene aandoeningen in de gynaecologie weinig kenmerkend en wat een psychogene aandoening schijnt, zou in werkelijkheid wel een uteruscarcinoom kunnen zijn. Uit mijn Haagse tijd herinner ik mij een 32-jarige vrouw, die wegens haar huwelijksmoeilijkheden, op rekening waarvan ook haar buikklachten werden gebracht, langdurig door huisarts en zenuwarts was behandeld; tenslotte werd zij naar

mij verwezen omdat de onregelmatige vloeiingen toch wel tē indrukwekkend waren. Zij bleek een cervixcarcinoom stadium III te hebben, waaraan zij een half jaar later is bezweken. De raadgeving, die ik vroeger nogal eens hoorde: „Was man nicht diagnostisieren kann, das sehe man als hysterisch an” is dom en gevaarlijk; daarmee helpt men de vrouwen niet en het is toch juist onze taak de patiënten te helpen.

De mens reageert naar eigen aard en op eigen wijze op aangename en onaangename prikkels. Aangezien daarbij toch enkele hoofdgroepen zijn te onderscheiden, is enige kennis van de leer van de constitutie beslist noodzakelijk. Het is geen toeval dat bepaalde constitutietypen onder onze patiënten met bepaalde klachten duidelijk de overhand hebben.

De harmonie van het huwelijk zal wel of niet aanwezig zijn naar gelang de echtgenoten min of meer goed op elkaar zijn ingespeeld. Hierbij is niet alleen het constitutietype van de vrouw, maar ook dat van de man van betekenis. De arts dient in te dringen in de psychische verhoudingen in het huwelijk, anders zal hij seksueel-psychische conflicten niet kunnen beoordelen en behandelen.

Ieder individu heeft zijn eigen sterkte van seksualiteit. Het geslacht, zowel van man als vrouw, is een compromis tussen mannelijke en vrouwelijke seksualiteit. Het evenwicht tussen deze ligt bij ieder mens op een volkomen eigen niveau en bepaalt goeddeels de individualiteit.

Wanneer uitwendige of inwendige factoren tot een psychisch conflict leiden is de basis voor de neurose aanwezig. Een bijzonder sterke belevenis kan de

* Voordracht, gehouden in de Boerhaave-cursus Conflicten in en van het huwelijksleven, Leiden, april 1962.